

ЦІЛІ Й ЗМІСТ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

GOALS AND CONTENT OF THE SYSTEM FOR FORMING INNOVATIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

У статті висвітлено аналіз і обґрунтування цілей і змісту системи формування інноваційної компетентності майбутніх педагогів, оскільки отримання якісної освіти в закладах вищої освіти України залежить, у свою чергу, від якості цілей, змісту, стандартів, ресурсів (програм, кадрів, здобувачів, матеріально-технічного забезпечення тощо) та якості освітніх процесів, що безпосередньо забезпечують кінцевий результат – ефективну підготовку фахівців, а тому проектування системи формування інноваційної компетентності майбутніх педагогів потребує обґрунтування цілей і завдань дослідження окресленого педагогічного процесу.

Виокремлено три основні групи взаємопов'язаних цілей у педагогічній галузі: освітня, що передбачає формування в здобувачів наукових знань, загальнонавчальних і спеціальних умінь і навичок; розвивальна, спрямована на розвиток важливих якостей особистості: мовлення, мислення, пам'яті, здібностей тощо; виховна, що забезпечує формування моралі, світогляду, естетичної культури тощо. Зазначено, що така типологія не враховує той факт, що і навчальна, і виховна цілі теж спрямовані на розвиток та що цілі формування інноваційної компетентності майбутніх педагогів передбачають чітко виокремлену ієрархічну структуру та визначають логічну послідовність їхніх дій для досягнення високого рівня зазначеної здатності (загальна ціль, стратегічні, операційні цілі, кінцева).

Спроектовано зміст системи формування окресленої здатності здобувачів освіти в процесі фахової підготовки в закладах вищої освіти та зазначено, що сам відбір і структурування змісту освіти не гарантують якісного результату – сформованості інноваційної компетентності майбутніх фахівців, адже для його досягнення в реальному освітньому процесі треба впровадити такі технології і методики навчання, що трансформують спроектовану інформацію в знання, уміння та здатності здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: цілі, зміст, інноваційна компетентність, здобувачі вищої освіти, педагогічний університет, ієрархія цілей.

The article highlights the analysis and justification of the goals and content of the system for the formation of innovative competence of future teachers, since obtaining quality education in higher education institutions of Ukraine depends, in turn, on the quality of goals, content, standards, resources (programs, personnel, applicants, material and technical support, etc.) and the quality of educational processes that directly ensure the final result – effective training of specialists, and therefore the design of a system for the formation of innovative competence of future teachers requires the justification of the goals and objectives of the study of the outlined pedagogical process. Three main groups of interrelated goals in the pedagogical field are distinguished: educational, which involves the formation of scientific knowledge, general educational and special skills and abilities in applicants; developmental, aimed at the development of important personal qualities: speech, thinking, memory, abilities, etc.; educational, which ensures the formation of morality, worldview, aesthetic culture, etc. It is noted that such a typology does not take into account the fact that both educational and educational goals are also aimed at development and that the goals of forming the innovative competence of future teachers provide for a clearly defined hierarchical structure and determine the logical sequence of their actions to achieve a high level of the specified ability (general goal, strategic, operational goals, final). The content of the system for forming the outlined ability of education seekers in the process of professional training in higher education institutions is designed and it is noted that the selection and structuring of the content of education itself do not guarantee a qualitative result – the formation of innovative competence of future specialists, because to achieve it in the real educational process, it is necessary to implement such technologies and teaching methods that transform the designed information into knowledge, skills and abilities of higher education seekers.

Key words: goals, content, innovative competence, higher education seekers, pedagogical university, hierarchy of goals.

УДК 378.6.018.8:[373.011.2/3-051:51]
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/83.2.21>

Курук Р.О.,

докт. пед. наук, доцент,
головний науковий співробітник
науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки
України

Бурчак Л.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри біології, здоров'я
людини та методики навчання
Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Освіта, як і будь-який процес або результат діяльності людини, характеризується визначеною якістю. Отримання якісної освіти залежить, у свою чергу, від якості цілей, змісту, стандартів, ресурсів (програм, кадрів, здобувачів, матеріально-технічного забезпечення тощо) та якості освітніх процесів, що безпосередньо забезпечують кінцевий результат – ефективну підготовку фахівців. З огляду на це проектування системи формування інноваційної компетентності майбутніх педагогів потребує обґрунтування цілей і завдань

дослідження окресленого педагогічного процесу.

Систему формування інноваційної компетентності майбутніх педагогів у процесі фахової підготовки ми розглядаємо як складний, динамічний комплекс підпорядкованих і взаємозв'язаних структурно-функціональних компонентів (елементів), спрямованих на формування окресленої здатності фахівців [7, с. 124]. При цьому цілі є прогнозованими та бажаними результатами цілеспрямованої освітньої діяльності педагога, що передбачають чітко виокремлену ієрархічну структуру та визначають логічну послідовність його дій для

досягнення результату. Їх визначає безпосередньо педагогічний працівник з урахуванням своїх потреб, вони є усвідомленими та прийнятними орієнтирами для формування інноваційної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми цілей і змісту педагогічної системи зверталися у своєму доробку М. Артюшина, В. Бондар, С. Бурчак, С. Гончаренко, О. Красовська, В. Кремень, Н. Мойсеюк, В. Радкевич, О. Тітова та ін.

В освітньому дискурсі фіксується співвідношення дидактичних категорій «цілі» та «мета», що тлумачаться вченими або в синонімічному плані, або ж у розмежувальному. Так, С. Гончаренко ототожнює поняття «мета» й «ціль» і зазначає, що це – «ідеальне передбачення кінцевих результатів навчання; те, до чого прагнуть учитель і учні» [3, с. 205]. Схожого, синонімічного значення поняттям «ціль/мета» надає відомий педагог М. Ярмаченко. Він потрактовує їх як «ідеальне, мислене, уявне передбачення результату дійсності» [8, с. 484]. Водночас деякі педагоги та психологи вкладають у поняття «ціль» і «мета» дещо різний зміст і розмежовують їх. В. Бондар розглядає поняття «ціль» як «те, що ставиться, задається, приймається як напрям руху до мети та забезпечує спрямованість діяльності. А «мета» як «передбачення головного очікуваного результату будь-якого виду діяльності» [1, с. 39]. «Енциклопедія освіти» цілі позиціонує як «ідеальні прогнозовані результати педагогічної освітньої діяльності, які виступають безпосередніми мотивами спрямування, регулювання останньої» [4, с. 989]. Беручи до уваги проаналізовані дефініції, ми розглядаємо *мету* як усвідомлене досягнення визначеного бажаного результату, а *цілі* – це компоненти (складники) мети, що є орієнтиром для досягнення конкретного результату на різних її етапах. Тобто загальній меті освіти підпорядковуються цілі педагогічної системи.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність досить великої кількості публікацій, присвячених обґрунтуванню цілей і змісту формування компетентностей педагогів, у тому числі й інноваційної компетентності майбутніх педагогів, сьогодні не існує єдиного підходу до інтерпретації вказаних складових педагогічної системи формування інноваційної компетентності майбутніх педагогів.

Мета статті. Здійснити аналіз і обґрунтування цілей і змісту системи формування інноваційної компетентності майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Процес створення системи цілей, співвідношення їх між собою й обрання домінуючих цілей є цілепокладанням. Студіювання проблеми визначення цілей освіти потребує визначення їх типології. У педагогічній галузі виокремлюють три основні групи взаємопов'язаних цілей: *освітня*, що передбачає формування в здобувачів наукових знань,

загальнонавчальних і спеціальних умінь і навичок; *розвивальна*, спрямована на розвиток важливих якостей особистості: мовлення, мислення, пам'яті, здібностей тощо; *виховна*, що забезпечує формування моралі, світогляду, естетичної культури тощо. Зазначимо, що така типологія не враховує той факт, що і навчальна, і виховна цілі теж спрямовані на розвиток.

Аналізуючи цільову педагогічну діяльність, В. Семиченко зазначає, що провідній, системотвірній меті передавання соціального досвіду та формування нової особистості підпорядковуються цілі, які стоять перед педагогом, а саме: «...відповідати певному еталону, професійно-рольовим очікуванням оточуючих, відтворювати зміст і певні структурні елементи діяльності в типовій формі» [10, с. 301–302]. Учена виокремлює три рівні цілепокладання в професійній діяльності вчителя: егоцентричний рівень, цілі якого спрямовано на життєзабезпечення особистості; рівень формально-рольової відповідності, цілі спрямовано на використання ефективних стратегій і тактик педагогічної діяльності; рівень перспективного розвитку здобувача, що передбачає особистісну концентрацію на кожну окрему особистість. Зазначимо, що перелічені рівні цілей взаємопов'язані і визначають відповідні педагогічні функції.

Таксономія навчальних цілей широко застосовується в наукових дослідженнях у сфері гуманітарних наук (біології, географії тощо) і позиціонується в енциклопедичних джерелах як «галузь педагогічної науки, завданням якої є визначення й обґрунтування класифікаційних одиниць у системі цілей, їх супідрядності, співвідношення та обсягу» [5, с. 999].

В. Радкевич [9, с. 242] виділяє шість рівнів цілей: 1) *загальна ціль* – спрямована на забезпечення культурно-освітнього ідеалу та важливих професійних якостей майбутніх фахівців, що збігаються з потребами суспільства; 2) *підцілі* – забезпечують розвиток окремих компонентів загальної цілі; 3) *стратегічні цілі* визначають спрямованість професійної діяльності на результат й окреслюють зміст компетентісної, освітньої, виховної, розвивальної цілей; 4) *проміжні цілі* – становлять основу для оволодіння технологічними аспектами майбутньої професії; 5) *оперативні цілі* – реалізуються на заняттях та в позааудиторній діяльності; 6) *кінцева ціль* – підготовка фахівця, конкурентоспроможного на ринку праці.

Вищезазначене дозволяє дійти висновку, що цілі формування інноваційної компетентності майбутніх педагогів передбачають чітко виокремлену ієрархічну структуру та визначають логічну послідовність їхніх дій для досягнення високого рівня зазначеної здатності. Обґрунтовані положення цілеутворення цілком можуть використовуватися у ході проєктування педагогічної системи, в тому

числі й авторської системи формування інноваційної компетентності майбутніх педагогів.

Зауважимо, що *загальна ціль* авторської системи (сформувати інноваційну компетентність майбутніх педагогів у процесі фахової підготовки) суголосна із запитами суспільства, що окреслює потребу в підготовці «інноваційного вчителя» з відповідним рівнем теоретичних знань, практичної підготовки, який орієнтується в освітніх інноваціях, уміє їх застосовувати, володіє різними технологіями викладання свого предмета, здатний до інноваційного пошуку, має високий творчий потенціал, готовий до здійснення інноваційної педагогічної діяльності, самореалізації.

Отже, можемо стверджувати про суспільний запит на педагогів нового типу з високим рівнем інноваційної компетентності. А це, у свою чергу, уможлиблюється шляхом узгодження з освітніми, виховними й розвивальними цілями професійної підготовки бакалаврів і диференціації загальної цілі на структурні елементи нижчого ієрархічного рівня – стратегічні цілі. *Стратегічні цілі* спрямовані на формування компонентного складу інноваційної компетентності майбутніх учителів.

Наступними в ієрархічному переліку цілей є *тактичні* (програмні) цілі, що конкретизують вищезгадані компонентні цілі й показують їх взаємозв'язок із програмними результатами навчання, а відтак, і з загальною ціллю. У Законі України «Про освіту» (стаття 1) фіксуємо, що «результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів» [6].

З огляду на це до тактичних цілей формування інноваційної компетентності майбутніх педагогів ми відносимо такі: 1) опанування системи інтересів, потреб, прагнень, ціннісних орієнтирів та мотивів до здійснення інноваційної діяльності; усвідомлення значення застосування інноваційних технологій у професійній діяльності; 2) опанування системи теоретичних, практичних, методологічних знань, основних понять, категорій і закономірностей, форм і методів у галузі інноваційної діяльності; 3) набуття вмінь і навичок для здійснення інноваційної діяльності; упровадження інноваційних технологій в освітній процес, відстежування їх перебігу та реалізації; творчої і креативної освітньої діяльності щодо інновацій; 4) сформованість здатності до самоаналізу власної інноваційної діяльності; оцінювання педагогічних нововведень, усвідомлення причин успіхів і невдач, усунення проблем; самооцінювання власної діяльності й інших учасників освітнього процесу.

Оперативні цілі реалізуються в освітніх компонентах ОП і конкретизують тактичні цілі. Йдеться про застосування такого операційного інструментарію (творчо орієнтованих методів, засобів, форм, інноваційних технологій під час аудиторної та позааудиторної роботи, самостійної й науково-дослідницької діяльності, педагогічної практики, написання випускових робіт), що дозволяє досягти кінцевої цілі.

Кінцева ціль чітко спрямована на остаточний результат. У нашому дослідженні – це підготовка висококваліфікованого, конкурентоспроможного на ринку праці вчителя з високим рівнем інноваційної компетентності. Таким чином, окреслена ієрархія цілей формування інноваційної компетентності майбутніх учителів дозволяє спланувати й реалізувати процес формування зазначеної здатності та уможлиблює отримання очікуваних результатів.

Відповідно до ієрархії цілей визначаємо й зміст освіти. У педагогічних студіях *зміст освіти* розглядається як «система наукових знань, практичних умінь і навичок, засвоєння і набуття яких закладає основи для розвитку та формування особистості» [2, с. 608]. З огляду на це, можемо виокремити основні його елементи (рис. 1).

Так, одним з елементів учені називають *знання*, що становлять цілісну систему певних фактів, накопичених людством і реалізуються через засвоєння понять, термінів, фактів, законів, теорій; знань про шляхи, методи пізнання, способи розумових дій; оцінку знань тощо.

У *способах діяльності* особливого значення набувають ті, що втілені в уміннях і навичках здобувачів. *Досвід творчої діяльності* уможлиблює створення об'єктивно нового завдяки самостійному перенесенню засвоєних знань і вмінь у нову ситуацію; виділенню нової проблеми; виокремленню альтернативних шляхів вирішення проблем; комбінуванню відомих способів у нові. *Досвід емоційно-ціннісного ставлення* полягає у формуванні ставлення здобувачів до світу, знань, моральних норм, ідеалів і є наслідком потреб, поведінки та цінностей особистості.

Зміст освіти диференціюється за певними рівнями: 1) зміст освіти в цілому (I рівень); 2) зміст освіти за ступенями навчання та галузями (II рівень); 3) зміст циклів освітніх компонентів (III рівень); 4) зміст теоретичного і практичного навчання, кожної навчальної дисципліни (IV рівень). Якщо брати до уваги зазначені рівні змісту освіти, то відповідна діяльність матиме вигляд (табл. 1).

Зміст освіти в нашому дослідженні можна подати через умовні етапи: аналітико-управлінський, організаційно-педагогічний і оціннокорекційний. Коротко схарактеризуємо їх. Так, *аналітико-управлінський етап* проєктування змісту формування інноваційної компетентності

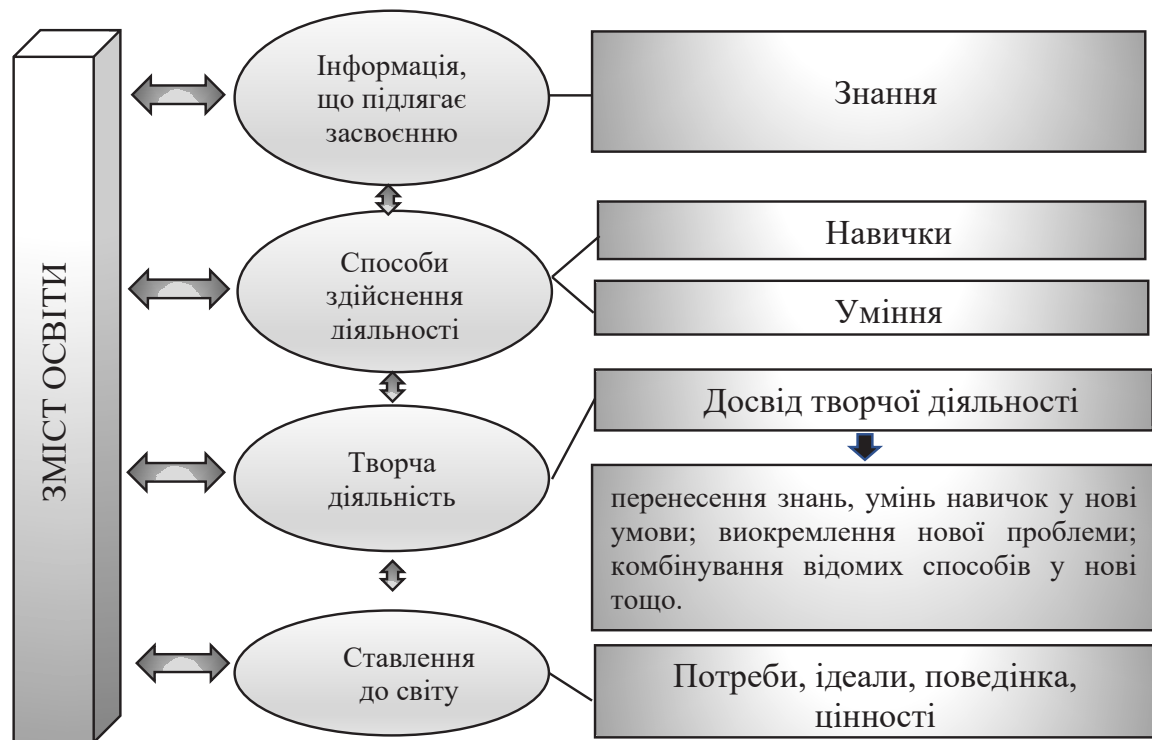

Рис. 1. Елементи змісту освіти

Таблиця 1

Проектування і відбір змісту формування інноваційної компетентності майбутніх педагогів

№ з/п	Рівень змісту освіти	Сутність і реалізація рівня змісту
1.	На рівні освітньо-професійної програми (I рівень)	Спрямований на виокремлення змістових ліній змісту (мотиваційна, фактологічна, діяльнісна, рефлексійна). Реалізація рівня проходить через збагачення інноваційним змістом, різноманітними інноваційними технологіями викладання освітніх компонентів освітньо-професійної програми, педагогічної практики, а також уведення нових навчальних дисциплін, що цілеспрямовано забезпечують формування інноваційної компетентності майбутніх учителів (наприклад, вибіркова дисципліна «Інноваційна компетентність педагога»).
2.	На рівні навчальних планів (II рівень)	Спрямований на визначення переліку й обсягу нормативних і вибірових освітніх компонентів, поетапності їх опанування за курсами навчання, виокремлення кількості аудиторних і позааудиторних занять, графік освітнього процесу; бюджет часу (у тижнях), здійснення підсумкового контролю тощо. Реалізація рівня проходить через складання плану на поточний навчальний рік (робочі навчальні плани) з урахуванням інноваційного складника та його спрямованості.
3.	На рівні навчальних і робочих програм ОК (III рівень)	Визначається особливостями організації освітнього процесу ЗВО. Реалізується через блочно-модульну систему, розробку змісту певного модуля освітнього компонента, виокремлення інноваційних методів і технологій для відповідної підготовки здобувачів вищої освіти.
4.	На рівні змістового модуля (IV рівень)	Спрямований на проектування змісту формування ІК здобувачів. Реалізується через розроблення тематики, цілей і змісту навчальних занять, що передбачають цілі заняття, план, хід, завдання, форми і методи поточного контролю, список літератури тощо. Також цей рівень передбачає відбір завдань для самостійної роботи здобувачів, розробку методичних рекомендацій для їх виконання.

майбутніх фахівців спрямовувався на аналіз соціального запиту, вимог до фахової підготовки і діяльності майбутніх педагогів; визначення їхніх професійних навчальних досягнень, якостей, що сприяють підготовці до інноваційної діяльності; прогнозування цілей, визначення завдань та принципів проєктування освітнього процесу засобами інноваційних технологій, аналіз матеріально-технічного забезпечення, проєктування освітньої програми, навчальних планів, методичного забезпечення на основі інноваційних технологій.

З огляду на вищезазначене реалізацію вказаного етапу вбачаємо в: інтенсифікації всіх рівнів освітнього процесу; підвищенні ефективності та якості освітнього процесу; формуванні в здобувачів комунікаційних здібностей (м'які навички), умінь працювати з інформацією; відборі навчального матеріалу для творчого, нового засвоєння знань здобувачами та застосування його на практиці; формуванні вмінь знаходити оптимальні рішення, здійснювати дослідження, шукати інформацію з поясненнями, ілюстраціями, переліками понять; розробленні електронних навчальних матеріалів, комплексів навчально-методичного забезпечення, тренувальних вправ; відборі й організації лекцій, лабораторно-практичних занять з використанням інноваційних технологій тощо.

Організаційно-педагогічний етап забезпечив проєктування змісту навчальних дисциплін на основі застосування інноваційних технологій, відбору форм організації та взаємодії учасників освітнього процесу. Ми спиралися на адекватне відображення знань у певному освітньому компоненті, забезпечення засвоєння здобувачем матеріалу через діяльнісну складову, моніторинг рівня і якості засвоєного матеріалу. Зауважимо, що інноваційні технології уможливили на цьому етапі інтенсифікацію освітнього процесу, збереження науковості навчання, упровадження активних методів, формування мотиваційного складника навчання, індивідуальний підхід, об'єктивний контроль тощо.

Оцінно-корекційний етап став вирішальним і забезпечив експериментальну перевірку, оцінювання й корекцію спроектованого змісту освіти щодо можливостей застосування інноваційних технологій

в освітньому процесі з метою формування інноваційної компетентності майбутніх фахівців.

Висновки. Таким чином, ми визначили ієрархію цілей формування інноваційної компетентності майбутніх педагогів (загальна, стратегічні, тактичні, оперативні, кінцева), відповідно до яких виокремлено завдання; спроектували зміст системи формування окресленої здатності здобувачів освіти в процесі фахової підготовки в закладах вищої освіти. Водночас зазначимо, що сам відбір і структурування змісту освіти не гарантують якісного результату – сформованості інноваційної компетентності майбутніх фахівців. Для його досягнення в реальному освітньому процесі треба впровадити такі технології і методики навчання, що трансформують спроектовану інформацію в знання, уміння та здатності здобувачів вищої освіти. Саме на цьому і зупинимо свій пошук у подальших матеріалах дослідження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бондар В. І. Дидактика : підручник. Київ : Либідь, 2005. 264 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2007. 616 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.
4. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; гол. ред. В. Г. Кремень; Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Енциклопедія освіти / Національна академія педагогічних наук України; гол. ред. В. Г. Кремень; Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.
6. Закон України «Про освіту». (2017). Електронний ресурс. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
7. Курок В.П., Бурчак С.О., Бурчак Л.В. Формування інноваційної компетентності майбутніх педагогів: теоретичний аспект: монографія. Суми: ФОП Цьома С.П., 2024. 218 с.
8. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. К. : Педагогічна думка, 2001. 516 с.
9. Радкевич В. О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю : монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. Київ: УкрІНТЕІ, 2010. 424 с.
10. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 2004. 335 с.